

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Копочинська Ю.В.

Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая

У статті досліджено низку загальнонаукових підходів, які використовувалися в підготовці майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. Автором розглянуто фундаментальну роль загальнонаукових підходів для забезпечення професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, проаналізовано теоретичні погляди і філософські принципи щодо самореалізації особистості та формування професійної ідентичності. **Ключові слова:** вищий навчальний заклад, професійна підготовка, професійна ідентичність, студент, фізична реабілітація, фахівець, формування.

Постановка проблеми. Виконання важливих завдань щодо формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я і захисту населення від захворювань в умовах реформування медичної галузі в Україні потребує якісного вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, що в свою чергу вимагає від закладів вищої освіти, які готують фахівців з фізичної реабілітації, не лише оновлення змістового компонента процесу навчання. Нині вся сфера фізичної реабілітації висуває до фахівця цієї сфери постійно зростаючий перелік вимог не тільки в частині його якісної фахової підготовки відповідно до світових стандартів, а й вимоги до фахівця, у якого поступово формувалась професійна ідентичність – провідний критерій становлення професіонала і передумова успішної професійної діяльності. Вища освіта з фізичної реабілітації відіграє фундаментальну роль для забезпечення професійної ідентичності і є важливим інструментом сприяння свободі пересування та визнання права на професійну діяльність фахівців з фізичної реабілітації у найближчих зарубіжних державах.

Актуальність, практична значущість цієї проблеми на фоні багаточисельних різнопланових до-

сліджень щодо професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації вимагає дослідити загальнонаукові підходи й методи при розв'язанні шляхів якісного формування професійної ідентичності цих фахівців, які отримали широкий розвиток і застосування в науці ХХ сторіччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самореалізація є об'єктом досліджень філософів ще з часів Стародавньої Греції (Платон, Сократ, Аристотель). Вони трактують самореалізацію як реалізацію сутнісної природи людини.

Аналіз сучасної літератури з досліджуваної проблеми показав, що зарубіжний досвід підготовки фахівців у сфері фізичної культури та спорту вивчали такі вітчизняні вчені, як Р. П. Карпюк, Т. Ю. Осадча, Є. Н. Приступа, Л. П. Сущенко, І. Х. Турчик та ін. З проблематики професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації за кордоном ґрунтовні дослідження були проведені А. М. Герциком, розроблено понятійний апарат підготовки фахівців із фізичної реабілітації (О. Вацеба, Г. Верич, Т. Круцевич, В. Мухін, В. Мурза, С. Попов, Є. Приступа), висвітлено загальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах (ВНЗ) (Н. Белікова, Т. Д'яченко, В. Кукса, О. Міхеєнко, Л. Сущенко).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для філософсько-освітнього аналізу проблеми самореалізації особистості важливим є необхідність виділення загальнонаукових підходів до формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у межах яких або на основі синтезу яких і здійснюється дослідження сутності та особливостей феномену самореалізації як у соціумі, так і в освітньому процесі. Серед загальнонаукових підходів, до яких зараховано гносеологічний, комплексний, особистісний, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, синергетичний, інтегративний, праксеологічний, нами здійснено теоретичне дослідження гносеологічного, комплексного, акмеологічного та аксіологічного методів.

Мета дослідження. Головною метою цієї роботи є дослідження загальнонаукових підходів, які використовуються в підготовці майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.

Методи дослідження. У дослідженні використовувалось теоретичне дослідження гносеологічного, комплексного, акмеологічного та аксіологічного методів.

Виклад основного матеріалу. Загальнонаукові підходи постали своєрідною проміжною методологією між філософією та фундаментальними теоретико-методологічними положеннями менеджменту та теорії організації. Характерними рисами загальнонаукових підходів є поєднання у їх змісті окремих властивостей, ознак, понять багатьох наук і філософських категорій. На основі загальнонаукових понять і концепцій формулюються відповідні методи й принципи пізнання, що забезпечують зв'язок та оптимальну взаємодію філософії зі спеціальними науковими знаннями й методами. До множини загальнонаукових підходів, які використовувалися в підготовці майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, зараховано гносеологічний, комплексний, особистісний, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, синергетичний, інтегративний, праксеологічний.

Гносеологічний підхід заснований на теорії пізнання (гносеології) – розділі філософії, у якому вивчаються проблеми природи пізнання та його можливостей, відношення знання до реальності, досліджуються загальні передумови пізнання, виявляються умови його достовірності та істинності. Термін «гносеологія» був уведений та активно застосовувався в німецькій філософії XVIII ст. і розглядався як процес опанування й розвитку знань, що передбачає їх розширення, удосконалення, формування нового знання [1, с. 241].

Використання гносеологічного підходу передбачає аналіз індивідуальних механізмів, які діють у психіці й допомагають студентові здобути певний пізнавальний результат, а врахування загальних підстав дають можливість розглядати цей результат як знання, що узгоджено з об'єктивною реальністю.

Розкриваючи філософсько-діалектичне розуміння гносеологічного підходу, нами враховано думку В. Кохановського про те, що пізнання потрібно розглядати не як дзеркальне відображення, пасивне споглядання світу окремим суб'єктом («гносеологічним Робінзоном»), а як діалектично-структурований, соціокультурно зумовлений процес активного творчого відображення

дійсності в ході соціально-історичної практики [2, с. 377]. Використання гносеологічного підходу у формуванні професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації передбачало використання в дослідженні основних методів наукового пізнання – ґрунтового аналізу сутності досліджуваних процесів і поняттєво-термінологічного апарату, порівняння традиційного навчання та процесу використання інноваційних педагогічних технологій, знаходження подібності та відмінності в особливостях традиційної та інноваційної підготовки студентів, встановлення закономірностей цих процесів, визначення особливостей і напрямів удосконалення професійної підготовки студентів у ВНЗ.

Російські науковці зазначають, що розвиток наукового пізнання фіксується в логічних формах мислення, у практиці. Безпосередньо в практичній діяльності долається обмеженість внутрішнього досвіду індивіда, й отримане знання «піднімається» до рівня об'єктивно-істинного, а суб'єктивність індивідуальної свідомості знімається суспільною діяльністю [2, с. 81].

Важливими ознаками реалізації гносеологічного підходу у формуванні професійної ідентичності фахівців з фізичної реабілітації є встановлення взаємозв'язку наукового пізнання студентів з їхніми аксіо-акмеологічними віхами, використання викладачами інноваційних технологій для оптимізації пізнавальної діяльності студентів і створення так званого «мыслительного коллектива» [2, с. 380].

Здобути студентом ВНЗ під час професійної підготовки знання мають різноплановий характер, оскільки є результатом вивчення багатьох навчальних і наукових дисциплін. Свідчення отриманої професійної освіти – це поєднання цих знань, що передбачає використання комплексного підходу, на сутність якого звернув увагу Б. Ананьєв, аналізуючи проблеми сучасного людинознавства [3, с. 231]. Продовжили дослідження в цьому напрямі А. Деркач і В. Зазикін, підкреслюючи, що людинознавство, як нова наука, передбачає реалізацію комплексного підходу до вивчення людини [4, с. 29].

Одним із аспектів такого вивчення є формування в людини різних видів ідентичності (соціальної, професійної та ін.). Водночас, формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації ґрунтується на реалізації комплексного підходу до вивчення студентами у ВНЗ різних дисциплін. Комплексний підхід також є одним із основних для розробки системи формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації засобами інформаційних технологій. Комплексний підхід відображає і той факт, що для наукового обґрунтування філософсько-методологічних основ професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації з метою формування професійної ідентичності використовуються поняття і категорії різних наукових сфер: філософії, педагогіки, психології, фізіології, психотерапії, фізіотерапії, інформатики, акмеології, аксіології, синергетики та ін.

Реалізація гносеологічного та комплексного підходів спрямовується на досягнення певних прогресивних позитивних змін у кожного студента як особистості майбутнього фахівця з фі-

зичної реабілітації. Оскільки в сучасному людинознавстві особистість визначається як суб'єкт пізнання, відтак особливою значущістю в контексті нашого дослідження набуває особистісний підхід, який «відображає факт включення суб'єкта в соціальні зв'язки та взаємини, трактує людину як соціокультурну реальність» [5, с. 625].

Формування професійної ідентичності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації спрямовується на особистісні зміни кожного студента. В «Енциклопедії освіти» особистість розглядається як цілісність – динамічна, відносно стабільна, цілісна система інтелектуальних, соціально-культурних, морально-вольових якостей людини. Ця діалектична єдність загального, особливого й окремого виникає не із зовнішньої, а з внутрішньої доцільності шляхом перетворення культури, що освоюється, на живу індивідуальну творчу діяльність. Це особлива якість людини, що набувається нею в процесі діяльності, спілкування і взаємин, виникає як засіб, інструмент для знаходження нею своєї сутності, є суб'єктом пізнання й активного перетворення світу [5, с. 627–628].

Професійна ідентичність майбутнього фахівця з фізичної реабілітації передбачає усвідомлення студентом власної готовності до професійної діяльності, його мотивацію до самовдосконалення як фахівця на основі чітко визначених Я-концепції та постаті компетентного фахівця. Тому характерними ознаками особистості є самосвідомість, ціннісні орієнтації, відповідальність за свою діяльність тощо. Саме сформованість ціннісних орієнтацій стосовно професії фахівців з фізичної реабілітації визначає особистісний сенс їх професійної ідентичності. У цьому контексті заслуговує на увагу розуміння особистісного сенсу видатними психологами (Л. Виготським та О. Леонтьєвим), про що йдеться в енциклопедичній літературі, де це поняття розглядається як динамічні смислові системи індивідуальної свідомості особистості, а також власні життєві ставлення суб'єкта [5, с. 625].

Зазначимо, що особистісний підхід інтегрується з гносеологічним, оскільки кожен студент активно набуває у ВНЗ необхідних професійних знань, умінь, навичок, досвіду професійної діяльності (які стають персоніфікованими), пізнає те нове й необхідне, що сприятиме професійній ідентифікації та передбачає його особистісну активність. Таким чином, формування професійної ідентичності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації набуває особистісної значущості для кожного студента. Залежно від того, які асоціації виникають у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації з професійною діяльністю, студенти усвідомлюють її зразкову модель, з якою вони ідентифікують власне бачення себе в професії. У них формується особисте знання, яке може відображатися не тільки у вигляді засвоєних певних понять і наукових теорій, а й у набутті професійних умінь, навичок, професійної майстерності.

У реалізації особистісного підходу студенти є суб'єктами навчально-виховного процесу у ВНЗ з власними індивідуальними потребами й можливостями. Основними науковими категоріями та поняттями, які використовуються в особистісному підході, є «людина», «індивід», «особистість», «самосвідомість», «індивідуальність», «індивідуалізація» та ін. Інтеграція розуміння

означених понять дає змогу усвідомити специфіку формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі професійної підготовки. Кожен студент (як людина, індивід), який поставив за мету опанувати у ВНЗ фах, у процесі професійної підготовки поступово засвоює соціальний досвід людства в контексті навчання й виховання наступних поколінь, входить у систему суспільних (у тому числі і професійних) відносин, що формують його потреби, інтереси, світогляд, переконання, тобто розвивають його як особистість [6].

У процесі формування професійної ідентичності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації розвивається його індивідуальність, що характеризується «багатограними вміннями, професійною необмеженістю, поєднанням різних здібностей, здатністю в разі необхідності швидко оволодівати іншими видами діяльності. Поняття «індивідуальність» пов'язане з такими категоріями, як «самосвідомість» (персональна представленість Я) і «самооцінка» (контроль за реальною здатністю особистості критично кваліфікувати власні мотиваційні стани, рівні зазіхань)» [7, с. 115].

На нашу думку сьогодні більш поширеним методологічним підходом і, певним чином, більш адекватним загальній орієнтації на постсучасні соціальні та освітні практики, є екзистенціалістський напрямок, який досліджено у філософії екзистенціалізму (німецька традиція – К. Ясперс, Г. Хайдеггер; французька – Ж. Сартр, А. Камю; російська – Л. Шестов, М. Бердяєв). Головним в екзистенціалістському розумінні самореалізації є те, що людина має сама визначати себе і своє майбутнє, тому що те, яким воно буде, залежить від неї самої, її дій і рішучості [8, с. 36–38].

Водночас процес забезпечення розвитку особистості професіонала містить не лише конструювання способів засвоєння операційною стороною діяльності, але й внутрішні фактори у вигляді поєднання змістовних (інтерес до професії, потреба в самореалізації тощо) і адаптивних (престиж професії, заробітна плата тощо) мотивів діяльності, спрямованих на усвідомлення суб'єктом соціальної значущості своєї професії. Інтеграція цих мотивів на основі певного рівня розвитку психічних (особистісні риси, здібності тощо) і предметних (знання, вміння і навички) компонентів структури особистості дозволяє сформувати суб'єктивні уявлення (образи) обличчя професіонала, які виступають регуляторами розвитку особистості [9].

Варто звернути увагу, що професійне становлення особистості – це процес поетапного вирішення низки протиріч між соціально-професійними вимогами, що ставляться до особистості, та бажаннями і можливостями їх реалізації, процес формування професійної ідентичності. Ю. П. Поварьонков у межах концепції професійного розвитку виділяє три основні аспекти розгляду професійної ідентичності:

- 1) професійна ідентичність – це провідна тенденція становлення суб'єкта професійного шляху;
- 2) професійна ідентичність – це емоційний стан, в якому перебуває особистість на різних етапах професійного шляху; він виникає на основі ставлення до професійної діяльності і професіоналізації в цілому як засобу соціалізації, самореалі-

зації і задоволення рівня домагань особистості, а також на основі ставлення особистості до себе як суб'єкта професійного шляху, як професіонала;

3) професійна ідентичність – це підструктура суб'єкта професійного шляху, що реалізується у формі функціональної системи, спрямованою на досягнення певного рівня професійної ідентичності [10].

Висновки і пропозиції. У висновках маємо зазначити, що ідентифікація майбутнього фахівця з фізичної реабілітації з моделлю його особистості, яка формується у свідомості в процесі навчання у ВНЗ, передбачає не копіювання діяльності відомих ергологів, а вияв індивідуального підходу до створення власної моделі професійної діяльності. Це відбувається шляхом опанування студентами професійних знань, умінь і навичок,

які визначені програмою підготовки у ВНЗ, що сприяє їхній професіоналізації, а також на основі реалізації особистісного підходу до набуття ними індивідуально-неповторного практичного досвіду активно-творчої професійної діяльності.

Відповідно до зазначеного для подальшого розв'язання проблем підготовки фахівців з фізичної реабілітації автором вбачається актуальним необхідність розробки спеціальних методичних посібників, що сприятимуть реалізації особистісного підходу до цілеспрямованого формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. У подальшому для нас є нагальним розв'язання характеристик загальнонаукових підходів у даному напрямку (особистісний, діяльнісний, синергетичний, інтегративний, праксеологічний).

Список літератури:

1. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
2. Філософія: учеб. пособ. для высших учеб. завед. 8-е изд. / отв. ред. докт. филос. наук, проф. В. П. Кохановский. – Ростов н/Д: «Феникс», 2004. – 576 с.
3. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. – СПб. 2001. – 272 с.
4. Деркач А. А. Акмеология – наука о путях достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М., 1993. – 267 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [В. Г. Кремень, І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков, В. І. Бондар та інші]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Винославська О. В. Психологія: навчальний посібник / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Злишков. – К.: ІНККОС, 2005. – 352 с.
7. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Мельничук Ірина Миколаївна. – Тернопіль, 2011. – 585 с.
8. Сірак І. П. Науково-практична робота як дослідницький синтез теоретичної та клінічної медицини / І. П. Сірак // «Фармацевтичні та медичні науки: актуальні питання»: Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 16-17 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ: Організація наукових медичних досліджень «Salutem». 2014. – С. 36-38.
9. Маркова А. К. Психологія професіоналізму / А. К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 312 с.
10. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. П. Поваренков. – М.: УРАО, 2002. – 160 с.

Копочинская Ю.В.

Международный научно-технический университет имени академика Юрия Бугая

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ

Аннотация

В статье исследован ряд общенаучных подходов, которые использовались в подготовке будущих специалистов по физической реабилитации. Автором рассмотрено фундаментальную роль общенаучных подходов для обеспечения профессиональной идентичности будущих специалистов по физической реабилитации, проанализированы теоретические взгляды и философские принципы по самореализации личности и формирования профессиональной идентичности.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, профессиональная подготовка, профессиональная идентичность, студент, физическая реабилитация, специалист, формирование.

Kopochynskaya Yu.V.

Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE PROFESSIONALS IN PHYSICAL REHABILITATION

Summary

The article investigates a number of general scientific approaches that were used in the training of future specialists in physical rehabilitation. The author considers the fundamental role of general scientific approaches to ensure the professional identity of future specialists in physical rehabilitation, analyzes theoretical views and philosophical principles regarding the self-realization of the individual and the formation of a professional identity.

Keywords: higher educational institution, professional training, professional identity, student, physical rehabilitation, specialist, formation.